

II. Співвідношення злочинів проти основ національної безпеки між собою і з суміжними посяганнями

DOI: 10.33498/Юшч-2022-11-037

Наталія Антонюк

кандидатка юридичних наук, доцентка,
суддя Верховного Суду, секретар Першої судової палати
Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7582-2071>
antoniuknataliasupremecourt@gmail.com

УДК 343.32

ЗМІНИ ДО ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЧИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. Воєнна агресія Російської Федерації проти України спонукала законодавця до внесення численних змін до кримінального закону в частині кримінально-правової регламентації злочинів проти основ національної безпеки України. Як наслідок, виникнула велика низка питань щодо змісту ознак складів злочинів з розділу I Особливої частини кримінального закону та розмежування означених складів як між собою, так і з суміжними посяганнями. Водночас виникли запитання щодо оцінки законодавчих змін через призму криміналізації або ж диференціації кримінальної відповідальності.

Метою статті є визначення співвідношення між злочинами проти основ національної безпеки, передусім йдеться про співвідношення колабораційної діяльності із державною зрадою та пособництвом державі-агресору.

Констатовано той факт, що доповнення кримінального закону окремою статтею, яка передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, є в одних випадках криміналізацією діянь, які раніше не були кримінально караніми. Проте в іншій частині випадків йдеться все ж про диференціацію кримінальної відповідальності. Зроблено висновки щодо співвідношення статей 111, 111¹, 111² Кримінального кодексу України між собою та вказано, в яких випадках означені склади злочинів можуть інкримінуватися у сукупності.

Наголошено на тому, що своєчасність внесення змін до кримінального закону повинна оцінюватися з урахуванням того, наскільки активно відповідні норми застосовуються у відповідний період на практиці. У тому разі, якщо нагальної потреби у внесенні змін до кримінального закону немає, відповідні положення кримінального закону здатні загалом охопити коло діянь, які є суспільно небезпечними, то внесення змін до кримінального закону шляхом диференціації кримінальної відповідальності варто відкласти.

Ключові слова: колабораційна діяльність; державна зрада; національна безпека; злочин.

© Наталія Антонюк, 2022

Законодавчі зміни до кримінального закону завжди у центрі уваги правників. Однак проблематика змін у розділ I Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України)¹, тобто зміни і доповнення до злочинів проти основ національної безпеки під час воєнної агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України – провідна тема як для правозастосувачів, так і для вчених.

Така увага зумовлена передусім тим, що одразу після внесення змін до кримінального закону в частині злочинів проти основ національної безпеки правоохоронним органам необхідно правильно застосувати ту чи іншу статтю КК України. Адже, на жаль, закономірним явищем є те, що зрадницька, колабораційна діяльність деяких громадян України, які роками співпрацювали з ворогом, стала основою для організації і вторгнення в Україну збройних сил РФ. Саме розрахунок на засланих шпигунів або ж на внутрішніх зрадників допомагає ворогу реалізувати свої плани щодо спроби захоплення та знищення України як суверенної незалежної держави.

Вочевидь завданням України є розроблення такої стратегії для відсічі ворогу, яка б дала змогу виявити зрадників та інших осіб, які вчиняють діяння, спрямовані на підриг національної безпеки України. І далеко не останню роль у стримуванні, зупиненні і покаранні таких осіб відіграє кримінальний закон.

Проте законодавець повинен формулювати кримінальний закон настільки чітко, аби унеможливити, або ж хоча б мінімізувати, ризики появи колізій. Нові або змінені положення повинні “вливатися” до існуючого переліку кримінально-правових заборон і утворювати з ними систему взаємопов’язаних норм.

Зміни, які були внесені законодавцем до злочинів проти основ національної безпеки України, достатньо критично були сприйняті як науковцями, так і практиками. Звучали аргументи про те, що не зрозумілим є співвідношення між новими статтями, та тими, які існували раніше; про несвоєчасне проведення диференціації кримінальної відповідальності за досліджувані злочини; про фактичне пом’якшення кримінальної відповідальності за посягання на національну безпеку України під час війни тощо.

Метою дослідження є окреслення змін до розділу “Злочини проти основ національної безпеки України” та аналіз співвідношення системи цих норм як між собою, так і з суміжними складами кримінальних правопорушень. У результаті такого дослідження планується запропонувати модель співвідношення між тими складами злочинів проти основ національної безпеки, які викликають найбільше дискусій серед правників.

¹ Кримінальний кодекс України: Закон України 5 квітня 2001 р. № 2341-III <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2341-14#Text>> (дата звернення: 06.11.2022).

Також доцільно на підставі аналізу змін до розділу I Особливої частини кримінального закону зробити висновки про те, чи означені зміни були диференціацією кримінальної відповідальності і наскільки остання була виправданою.

Проблематиці злочинів проти основ національної безпеки України приділила увагу низка вітчизняних учених, зокрема: О. Марін, Р. Мовчан, Є. Письменський, М. Рубашенко, М. Хавронюк. Кожен із дослідників пропонував своє бачення щодо ознак конкретних складів злочинів проти основ національної безпеки, співвідношення між ними або аналізував недоліки законодавчого формулювання відповідних статей кримінального закону.

Проте зараз ключовим для правозастосувача і для держави загалом є не так критика законодавця, як напрацювання максимально чітких критеріїв для розмежування складів злочинів проти основ національної безпеки із суміжними складами кримінально караних діянь і між собою, визначення системи взаємодії цих кримінальних заборон у межах кримінального закону загалом. Критично важливо кваліфікувати вчинене правильно якнайскоріше, оптимально – з моменту виявлення вчиненого суспільно небезпечного діяння, внесення інформації про це до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Саме на стадії досудового розслідування закладаються основи для констатації того, чи дійсно особа вчинила кримінально каране діяння, яке це діяння, встановлюються і доводяться обов'язкові ознаки складу того чи іншого злочину. Якщо слідчий, прокурор не будуть правильно розуміти ознак інкримінованого складу злочину, співвідношення між окремими самостійними складами злочинів, – то це може призвести до двох діаметрально протилежних, однак однаково негативних наслідків: спроби притягнення до відповідальності того, хто не вчинив кримінально караного діяння, або ж непритягнення до кримінальної відповідальності того, хто дійсно вчинив посягання на національну безпеку України.

Війна РФ проти України розпочалася ще у 2014 р. Проте перехід до широкомасштабної агресії на Україну дає змогу виокремлювати станом на сьогодні два етапи як самого вторгнення росіян, так і реакції вітчизняного законодавця на такі дії ворога. Навіть зміни до кримінального закону щодо злочинів проти основ національної безпеки віддзеркалюють реакцію держави на збройну агресію ворога.

Так, із 2014 р. до лютого 2022 р. (протягом восьми років) до розділу I Особливої частини КК України було внесено зміни та/або доповнення до всіх існуючих на той момент статей кримінального закону.

З березня 2022 р. і до листопада цього ж року (протягом дев'яти місяців) такі зміни вносилися неодноразово. Першими були зміни, внесені Законом України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України

щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану”² та Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність”³. При цьому всі зміни, які вносилися після початку широкомасштабного наступу, більш важливі, змістовні, оскільки торкнулися системного співвідношення між всіма статтями цього розділу.

Вважаємо за доцільне внесення будь-яких змін до кримінального закону у той період, коли відповідний розділ кодексу “на піку застосування” лише у тих випадках, коли такі зміни є критичними, якщо без них кримінальний закон не реагує або ж неадекватно реагує на ті загрози, які посягають на охоронювані ним цінності. Проте, якщо такої критичної необхідності немає, то такі зміни можуть лише розбалансувати існуючу модель розуміння правниками (як вченими, так і правозастосувачами) того кола норм і співвідношення між ними, які вже в цей момент мають бути реалізовані на практиці і щодо яких існували певні усталені як законодавчі, так і правозастосовні підходи.

Саме так трапилося із появою у кримінальному законі окремої статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за колабораціонізм. Дискусія про необхідність доповнення кримінального закону такою окремою нормою велася ще з 2014 р. Протягом восьми років науковці аналізували різні варіанти викладу статті про колабораціонізм⁴, Верховна Рада України опрацьовувала різні проєкти законів із цього приводу. Однак зміни були прийняті мегашвидко після початку другого етапу війни – широкомасштабного нападу РФ на Україну.

Спроби науковців встановити, чи ст. 111¹ КК України є проявом диференціації кримінальної відповідальності, чи вона є спеціальною до ст. 111 КК України (“Державна зрада”) не можна назвати успішними. І причиною є те, що законодавець настільки детально визначив ознаки складів колабораціонізму у семи частинах ст. 111¹ КК України, що частина із них дійсно конкурують із державною зрадою як загальна і спеціальна норми, частина – є окремими складами злочинів і потребують кваліфікації за

² Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2113-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>> (дата звернення: 06.11.2022).

³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2108-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>> (дата звернення: 06.11.2022).

⁴ М Рубашенко, ‘Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України’ в *Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (Тацій В голов ред, Борисов В заст голов ред, Право 2016) 329–30; Є Письменський, ‘Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема’ (2020) 12 *Право України* 116–28.

сукупністю, ще частина конкурує з іншими статтями кримінального закону, як от ст. 111² чи ст. 436² КК України.

Якщо вести мову про те, чи мала місце під час появи ст. 111¹ КК України необхідність проведення диференціації кримінальної відповідальності (йдеться лише про ті склади колабораціонізму, які унеможливають ідеальну сукупність із державною зрадою, оскільки є спеціальними нормами до ст. 111 КК України), то можна констатувати таке.

Перш ніж диференціювати кримінальну відповідальність, необхідно констатувати наявність критеріїв для цього. Такими критеріями є зміна суспільної небезпечності вчиненого або врахування характеристик особи, яка вчинила відповідне діяння.

Той факт, що колабораціонізм є суспільно небезпечним – сумнівів не викликає. Проте виникає запитання, чи фактично відбулося посилення чи пом'якшення кримінальної відповідальності колаборантів після появи ст. 111¹ КК України. Науковці звертали увагу на те, що після появи ст. 111¹ КК України частина діянь, які раніше кваліфікувались як державна зрада, стали оцінюватись як колабораційна діяльність. Причому йдеться про діяння із високим рівнем суспільної небезпечності. Для прикладу, ч. 5 ст. 111¹ КК України встановлює відповідальність за організацію та проведення виборів на тимчасово окупованих територіях. Таке діяння раніше становило собою державну зраду у формі проведення підривної діяльності проти України. Якщо порівняти санкції ч. 2 ст. 111 КК України та ч. 5 ст. 111¹ КК України (у першому випадку – позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, а у другому – позбавлення волі на строк від 5 до 10 років), то доведеться констатувати про пом'якшення кримінальної відповідальності за вчинені діяння. Навряд чи така диференціація кримінальної відповідальності та ще й у період війни доцільна.

Якщо ж законодавець прагнув охопити прогалини і визнати кримінально караними діяння колаборантів, які раніше не вважались кримінально караними (тобто криміналізувати певні діяння), то йому це вдалося лише частково. Для прикладу, не раз у засобах масової інформації оприлюднювалася інформація про пропаганду на користь “руського міра” у закладах освіти. Так, зокрема, скандал із викладачкою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, яка називала Україну американською колонією, а те, що відбувається в Україні, фашизмом, привернув увагу суспільства, однак лише після значної кількості публікацій у масмедіа щодо недопустимості такої діяльності викладачки вищу завершився звільненням останньої⁵.

⁵ Вікторія Хожанова, ‘НПУ Драгоманова звільнив викладачку Більченко, яка називала “фашизмом” мовний закон’ (*Suspilne*, 21.07.2021) <<https://suspilne.media/149311-npu-dragomanova-zvilniv-vikladacku-bilchenko-za-antiukrainsku-roziciu>> (дата звернення: 06.11.2022); ‘В університеті Драгоманова у Києві відреагували на слова викладачки про Україну як “американську колонію”’ (*Radiosvoboda*, 26.01.2021)

Тож такі дії зазвичай не тягнули ніякої реакції, а тим паче кримінальної відповідальності. Щонайбільше навчальний заклад припиняв трудові відносини з таким учителем або викладачем.

Однак відповідно до положень кримінального закону такі дії вчителя-пропагандиста тягнуть кримінальну відповідальність за ч. 3 ст. 111¹ КК України. Проте справедливо відзначають ті вчені, які констатують можливість кваліфікації відповідних дій учителя у разі відсутності ст. 111¹ КК України як державної зради у формі проведення підривної діяльності проти України. Тож фактично про криміналізацію йтися не може. Адже відповідні діяння й раніше за наявності всіх ознак складу злочину могли кваліфікуватись як державна зрада. Інше питання – що ці діяння сприймалися як норма і не каралися взагалі.

Тому про реальну криміналізацію колабораціонізму може йтися лише у деяких випадках. Значну кількість діянь, які містяться в інших частинах цієї статті, не можна вважати такими, що криміналізовані після появи статті про колабораціонізм у кримінальному законі.

Складається враження, що було б доцільно констатувати, що колабораційні дії можуть вчинятися лише на окупованих територіях. Ця ознака була б розмежувальною між колабораціонізмом і державною зрадою. Однак законодавець пішов іншим шляхом, а тому слід чітко з'ясувати, в яких випадках статті 111 і 111¹ КК України можуть інкримінуватися в сукупності, а коли вчинене слід кваліфікувати лише за однією із них.

За умови існування у кримінальному законі двох статей, одна з яких передбачає кримінальну відповідальність за державну зраду, а інша – за колабораціонізм, можна констатувати такі випадки співвідношення цих статей між собою:

1. Державна зрада і колабораційна діяльність є самостійними складами злочинів, які не накладаються і можуть бути інкриміновані особі за ідеальною сукупністю:

– у разі добровільного зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території та вчинення на відповідній посаді дій, які становлять одну з форм державної зради (наприклад, проведення підривної діяльності проти України) – сукупність відповідної частини ст. 111 та ч. 2 ст. 111¹ КК України;

– добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади та здійснення діяльності на шкоду Україні – сукупність відповідної частини ст. 111 та ч. 5 ст. 111¹ КК України;

– добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, і подальше здійснення на цих посадах дій, які містять ознаки державної зради – сукупність відповідної частини ст. 111 та ч. 7 ст. 111¹ КК України;

– добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора (тобто “вступ” у склад таких злочинних організацій) і подальше здійснення в їх складі діяльності, яка містить ознаки державної зради – сукупність відповідної частини ст. 111 та ч. 7 ст. 111¹ КК України.

2. Колабораційна діяльність у нижче перелічених формах є спеціальною нормою (привілейованою) до державної зради:

– здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності (ч. 3 ст. 111¹ КК України);

– дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111¹ КК України);

– передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111¹ КК України);

– участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5 ст. 111¹ КК України);

– організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією (ч. 6 ст. 111¹ КК України);

– активна участь у таких заходах (ч. 6 ст. 111¹ КК України).

Більш детально на обґрунтуванні кваліфікації вчиненого як колабораціонізму, державної зради або ж за сукупністю обох означених статей йшлося у дослідженні, яке було проведено нами раніше⁶.

Проте питання системного “включення” статті про колабораційну діяльність до тексту кримінального закону не вичерпується лише співвідношенням із статтею про державну зраду. Так, необхідно з’ясувати, як одна із форм колабораціонізму співвідноситься зі ст. 111² КК України “Пособництво державі-агресору”.

⁶ Н. Антонюк, “Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації” [2021] 4 (37) Слово національної школи суддів України 56–68.

Зі змісту ст. 111² КК України можна визначити, що її *об'єктивна сторона* проявляється у двох формах:

1. Реалізація чи підтримка рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора;

2. Добровільний збір, підготовка та/або передача матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора.

Суб'єкт – громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, за винятком громадян держави-агресора.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини, при цьому йдеться саме про прямий умисел, оскільки законодавець визначає у диспозиції статті мету вчинення відповідних дій – завдання шкоди Україні.

Щодо першої форми пособництва державі-агресору, то можна зробити висновок, що йдеться про ті прояви підтримки чи реалізації рішень/дій окупантів, які не охоплюються іншими статтями кримінального закону. Адже, якщо йдеться про реалізацію рішення окупаційної влади щодо організації незаконного референдуму, то таке діяння чітко передбачене як форма колабораціонізму у ч. 5 ст. 111¹ КК України. Якщо, для прикладу, йдеться про виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, то такі діяння охоплюються ч. 2 ст. 436² КК України.

Чи можуть цією формою охоплюватися, наприклад, участь шляхом голосування у незаконному референдумі на тимчасово окупованій території України. Вважаємо, що ні. Адже не може мати місце така ситуація, коли більш суспільно небезпечні діяння щодо організації незаконного референдуму кваліфікуються за ч. 5 ст. 111¹ КК України і караються позбавленням волі на строк від 5 до 10 років, а участь у такому референдумі гіпотетично каралася б позбавленням волі на строк від 10 до 12 років, якщо визнати можливою кваліфікацію відповідних дій за ст. 111² КК України.

Проте на практиці можлива підтримка рішень чи дій держави-агресора в частині, для прикладу, захоплення чи встановлення контролю над стратегічно важливими об'єктами промисловості, над юридичними особами, які є великими платниками податків, допомога в переході на вороже телебачення, радіомовлення, мобільний зв'язок, глушіння українських медіа і зв'язку тощо. Такі дії не охоплюються ст. 111¹ КК України. Також у цих прикладах не йдеться про передачу матеріальних ресурсів, про які визначено у ч. 4 ст. 111¹ КК України або ж у цій же ст. 111² КК України.

Вказані дії могли б кваліфікуватись як державна зрада у формі проведення підривної діяльності проти України. Проте з появою ст. 111² КК України відбулося фактичне пом'якшення кримінальної відповідальності.

Складним є розмежування такої форми колабораціонізму, як передача матеріальних ресурсів агресору і його поплічникам (ч. 4 ст. 111¹ КК України), та пособництва державі-агресору у формі добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів чи інших активів представникам держави-агресора, її збройним формуванням та/або окупаційній адміністрації держави-агресора (ст. 111² КК України). Проте все ж видається, що вони не є тотожними і мають розмежувальні ознаки.

Передусім звернемо увагу, що в обох випадках (і в ч. 4 ст. 111¹, і в ст. 111² КК України) йдеться про добровільні дії. При цьому у ч. 4 ст. 111¹ КК України особа передає те майно, яким вона може розпоряджатися, тобто має відповідні повноваження щодо майна. Так, фізична особа та фізична особа – підприємець може розпоряджатися належним їй майном, юридична особа приватного права – теж належним їй майном (при цьому йдеться про розпорядження або своєю часткою, або ж усім майном за волевиявленням усіх співвласників).

Проте про розпорядження майном державного чи комунального підприємства на розсуд керівника, будь-кого з працівників, сторожа на складі йтися не може, адже ці особи не уповноважені на вчинення відповідних дій власником (державною чи територіальною громадою). Той самий підхід і до часток держави чи громади у майні відповідних юридичних осіб.

Не можуть оцінюватися такі дії й за ст. 111² КК України. Адже як пособництво державі-агресору слід розглядати широкий комплекс взаємопов'язаних дій щодо добровільного збору, підготовки та/або передачі матеріальних ресурсів. Звісно, що відповідні альтернативні дії можуть вчинюватися паралельно або послідовно певним колом осіб. Проте ключовим, що відрізняє їх від колабораціонізму, є факт акумуляції чужих матеріальних ресурсів. Адже такі дії фактично є активною допомогою ворогу в частині підшукування, збирання, зберігання, передавання, перевезення тощо зібраних матеріальних ресурсів.

До слова, варто звернути увагу на те, що сам збір майна є добровільним. Тобто той хто збирає, а потім готує і передає таке майно діє за власною волею, як “ворожий волонтер”. Проте не можна виключати випадків, коли такий “ворожий волонтер” примушує когось із громадян віддати своє майно на користь держави-агресора чи окупаційної влади. Дії громадянина, який під примусом віддав своє майно, вочевидь не будуть кримінально караними. Однак дії того, хто примусом чи силою відібрав таке майно, займаючись збором матеріальних ресурсів для во-

рога, кваліфікуватимуться не лише за ст. 111² КК України, а й за статтями, що передбачають посягання на власність тощо.

Дії ж осіб, які розпоряджалися державним або комунальним майном, маючи до нього певний доступ або стосунок у минулому, залежно від конкретних обставин вчиненого, можуть кваліфікуватись як державна зрада або ж як пособництво державі-агресору, проте скоріш у формі підтримки рішень і дій держави-агресора.

Таким чином, все ж варто констатувати, що ч. 4 ст. 111¹ та ст. 111² КК України є окремими суміжними складами злочинів. Їх розмежувальними ознаками є як об'єктивна сторона (передача в колабораціонізмі і комплекс дій щодо збору/підготовки/передачі у пособництві державі-агресору) та ставлення суб'єкта до майна (у першому діянні – передає майно, яким може розпоряджатися, а в другому – акумулює чуже майно). Інші ознаки є відмінними для обох аналізованих складів злочинів і не допомагають у їх розмежуванні.

Остання форма колабораціонізму, яку слід розмежувати з іншими кримінально караними діяннями, це ч. 1 ст. 111¹ КК України, у якій йдеться про публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України.

Річ у тому, що законодавець фактично створив ще одну статтю, яка охоплює вчинене діяння – ст. 436² КК України. У цій статті йдеться про виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікацію осіб, які здійснювали таку агресію.

В іншій публікації ми вже звертали увагу на те, що ч. 1 ст. 111¹ та ч. 1 ст. 436² КК України неможливо розмежувати за змістом поширеної інформації та ознакою публічності⁷. Також було звернуто увагу на іншу ознаку, яка, на нашу думку, може слугувати орієнтиром для правильної кваліфікації вчиненого. Йдеться про об'єкт кримінального правопорушення. Так, об'єктом суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 111¹ КК України, є національна безпека, а об'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 436² КК України, є безпека людства. Другий об'єкт вочевидь є ширшим і охоплює собою національну безпеку. Тож у такому разі кваліфікувати вчинене слід саме за ч. 1 ст. 436² КК України.

Висновки. За результатами проведеного дослідження варто констатувати, що законодавець через внесення змін до розділу I Особливої

⁷ Антонюк (н 6) 58–9.

частини кримінального закону провів криміналізацію (наприклад, ч. 1 ст. 111¹ КК України), або ж диференціацію кримінальної відповідальності (наприклад, ті склади колабораціонізму, які є привілейованими до державної зради). Доцільність і своєчасність проведення диференціації кримінальної відповідальності викликає певні сумніви. З цього випливає важливий висновок у частині здійснення диференціації кримінальної відповідальності у майбутньому: така диференціація має бути своєчасною, оскільки в протилежному випадку законодавець може не врахувати важливих аспектів щодо наявності як критеріїв для проведення такої диференціації, так і не оцінити співвідношення нових норм зі старими і їхнє спільне функціонування як системи правових норм. Такі речі варто особливо враховувати у тому разі, якщо змінювані норми активно застосовуються на практиці саме в момент внесення змін до кримінального закону або одразу після цього.

REFERENCES

Bibliography

Journal articles

1. Antoniuk N, 'Derzhavna zrada i kolaboratsiina diialnist: pytannia kryminalno-pravovoi kvalifikatsii' [2021] 4 (37) Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy 56–68 (in Ukrainian).
2. Pysmenskyi Ye, 'Kolaboratsionizm u suchasni Ukraini yak kryminalno-pravova problema' (2020) 12 Pravo Ukrainy 116–28 (in Ukrainian).

Conference papers

3. Rubashchenko M, 'Kryminalna vidpovidalnist za kolaboratsionizm za chynnym KK Ukrainy' v *Sotsialna funktsiia kryminalnoho prava: problemy naukovooho zabezpechennia, zakonotvorennia ta pravozastosuvannia: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (Tatsii V holov red, Borysov V zast holov red, Pravo 2016) 329–30 (in Ukrainian).

Websites

4. 'V universyteti Drahomanova u Kyievi vidreahuvaly na slova vykladachky pro Ukrainu yak "amerykansku koloniu"' (*Radiosvoboda*, 26.01.2021) <<https://www.radiosvoboda.org/a/news-vykladachka-dragomanova-zakon-pro-movu/31070216.html>> (accessed: 06.11.2022) (in Ukrainian).
5. Khozhainova V, 'NPU Drahomanova zvilnyv vykladachku Bilchenko, yaka nazyvala "fashyzmom" movnyi zakon' (*Suspilne*, 21.07.2021) <<https://suspilne.media/149311-npu-dragomanova-zvilnyv-vykladacku-bilchenko-za-antiukrainsku-poziciu>> (accessed: 06.11.2022) (in Ukrainian).

AMENDMENTS OF THE CRIMES
AGAINST NATIONAL SECURITY OF UKRAINE: CRIMINALIZATION
OR DIFFERENTIATION OF CRIMINAL LIABILITY

ABSTRACT. Military aggression of the Russian Federation against Ukraine prompted the legislator to numerous amendments to the criminal law in terms of the criminal and legal regulation of crimes against the foundations of Ukraine's national security. As a result, a large number of questions arose regarding the content of the elements of crimes from the Chapter I of the Special Part of the Criminal Law and the distinction of the specified elements both among themselves and with related infringements. At the same time, there appeared questions regarding an estimation of legislative amendments as regards criminalization or differentiation of criminal liability.

The purpose of this article is to determine a correlation between crimes against the foundations of national security, primarily it is about a correlation of collaborative activity with high treason and aiding the aggressor state.

It has been established that amendment to the criminal law with a separate article, which foresees criminal liability for collaborative activity, is, in some cases, the criminalization of actions that were not previously criminally liable. However, in another part of situations, it is still about a differentiation of criminal liability. There are made conclusions regarding a correlation of the Articles 111, 111¹, 111² of the Criminal Code of Ukraine among themselves and it is indicated in which situations the specified elements of crimes can be incriminated cumulatively.

It is emphasized that timeliness of amending to the criminal law should be estimated taking into account how actively the relevant norms are applied in the relevant period in practice. In a situation, if there is no urgent need to amend to the criminal law, the relevant provisions of the criminal law can generally cover the range of actions that are socially dangerous, then the amendment to the criminal law by differentiating a criminal liability should be postponed.

KEYWORDS: collaborative activity; high treason; national security; crime.